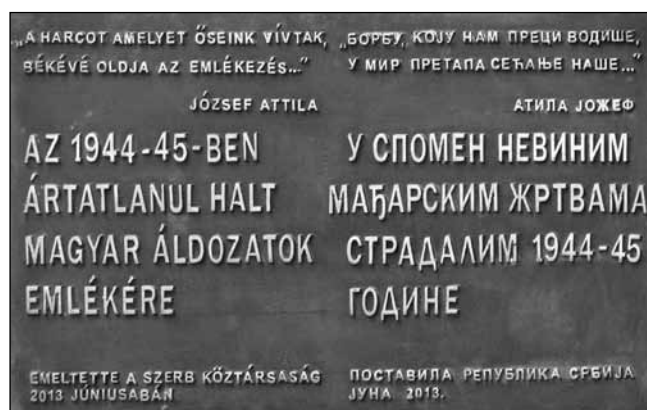

A kegyelet, a lelki béke megélt percei – köteleznek Késleltetett naplójegyzet

„A harcot, amelyet őseink vívtak,
békévé oldja az emlékezés,
s rendezni végre közös dolgainkat,
ez a mi munkánk; és nem is kevés.”

(József Attila)

Ahogy múlnak a napok, a hónapok, főként elevenbe vágó eseményei, mindinkább bizonyossá válik számomra az, amit az első pillanatban is éreztem: nemcsak azért nem lehet pontot tenni a József Attila-idézet első két sora után a csúrogi emlékműn, mert így csonka A Dunánál című költeményének utolsó versszaka, hanem azért, mert olyan üzenete van (mindenki felé), aminek életre kelése nélkül esélyünk sincs a megbékélés fájdalmas folyamatának a megvalósítására szerbek és magyarok között. Sokan régóta vártuk a néhányszor elhalasztott szerb, magyar államfői főhajtást a tervezett csúrogi emlékparkban megépülő emlékműnél. A leginkább mégis azok az idős hozzátartozók, akik szerte Vajdaságban, Magyarországon vagy máshol a nagyvilágban kényszerülnek élni. Az emléktáblát elolvasva volt, aki fájdalmas keserőséggel jegyezte meg: nem ártatlanul haltak meg, hanem kivégezték szereteteinket...

Emléktábla a gránitfalon

– Ahogy közeledett június 26-a, az emlékműavatás napja, úgy nőtt az aggodalmunk is,

hogy nehogy valami miatt megint elodázzák – mesélték egymásnak, amíg a nagy pillanatra vártak. Hallgattam őket, tekintetüket kerestem. Megpróbáltam átérezni, mit érezhetnek. Ha az azonosulás készsége valamennyiünkben élne, munkálna, talán háborúk sem lennének többé. Jutottak eszembe egy nagyon régi beszélgetés töredékei. Hogy aggályaik nem voltak alaptalanok, azt a szülőfalumból, Bácsfeketehegyről érkezettek mondták el, akik a Vajdaság különböző településéről jött csaknem háromszáz önkéntes fiatalal együtt részt vettek azon a hétfvén a területrendezési munkálatokban, a szemét egy részének eltakarításában. S látták az emlékmű falának megcsonkított felső sarkát, amelybe állítólag belecsapott a villám... Ez lett utóbb a hivatalos magyarázat is. Nem kis jóindulatra van szükségünk, hogy ezt el is higgyük, s azt is, hogy nem szándékosan szerették volna késleltetni egyesek az emlékműavatást. Arra már gondolni sem merek, hogy nézett volna ki a környéke, ha a fiatalok, a VMSZ aktivistáival együtt nem szervezik meg a munkaakciót? Csúrogon, a sintérgödörnél, a kijelölt helyen (az Újvidékről induló, Temerinen is megálló) különbuszunkból kiszállva, hónapokkal korábbi sejtéseim látszódtak beigazolódni. Igaz, elég távol volt az alkalmi parkoló, mint hallottuk, biztonsági okokból. Ott már nem végeztek földmunkálatokat, s teljes mértékben a szemét sem lett eltakarítva. Tekintetem az emlékművet kereste. Az előzetes bejelentésekből tudtam, hogy a helye ott lesz, ahol az 1994-ben, az első megemlékezésen lehelyezett kereszt állt, amelyet Légvári Sándor ácsolt (akinek édesapja is 44-es csúrogi mártír volt). Ezen a helyen áll

majd az emlékmű, az emlékparkban, amelyhez kandeláberek övezte sétány vezet. Nos, ennek mindmáig csak egy része valósult meg. Nyomasztó hangulatban haladtam az újvidékiekkel és a temeriniekkel a sétány felé, közben csatlakoztak hozzánk a Vajdaság különböző részeiből érkezők. A legtöbben magukba fojtották véleményüket, mások csak annyit mondtak: „Nem ezt vártuk”. A bátrabbak a kamerák, a hangszórók előtt is megismételték, rögtön megtoldva: most mégis az a legfontosabb, hogy végre elérkezett ez a nap is. Hogy aztán lesz-e belőle igazi megbékélés, az jórészt a két ország, a két nép vezetőin, szakemberein múlik. A megfélemlítésen túl, teszem hozzá csendesen, utólag. Az apai nagyszüleim és szüleim egy időben vállalt falujából, Bácskossuthfalváról érkezettek hívták fel a figyelmemet a biztonsági autókból a megemlékezők felé irányított gépfegyverre... Az ilyenkor szokásos biztonsági intézkedéseken túl, érthető lett volna a fokozott éberség, ha azt nem oly látványos módon szervezte volna meg a karhatalom. Minthogy a megemlékezés hivatalos része után volt is erre példa. Méltóságteljes, emberi és közvetlen, majdnem meghitt is volt, ahogyan államfőink a megemlékezők egy kisebb csoportjával beszélgettek. De erre később még visszatérek.

A cigánysor előtt elhaladva értük el a sétányt. Itt határozottan utasítottak bennünket, hogy arra nem léphetünk, csak a kihúzott szalagon túl sorakozhatunk fel. Itt már jól szemügyre vehettük az egész terepet. Az emlékparknak nyoma sincs...

„Emlékpark” államfőink érkezése előtt

A legyalult sárgaföld (véres)múltidéző látványa csak fokozta keserű szomorúságomat. Se-

hol egy fa, cserje, bokor, de még fűszőnyeg se, amit a legegyszerűbb ráteríteni az előkészített földre. Hogyan, és egyáltalán mikor lesz ebből emlékpark, ha a megbékélés napjának nevezett történelmi eseményre sem intézkedtek Szerbia honatyái, hogy ehhez méltóvá tegyék az emlékmű övezte helyet is!? Vagy ennyire hanyagul működnének a kabinetirodák, a különböző szolgálatok, a diplomáciait is beleértve? Nem nagy szakértelem kell manapság hozzá, hogy ne tudnánk: jó szervezéssel egy nap alatt is be lehet ültetni, a kertészek hozzáértő segítségével, sokkal nagyobb területet a csúrogi sintérgödörnél. Nyárelő lévén, egy kis kockázat árán is el lehetett volna ültetni nagyobb földlabdával néhány csemetét, cserjét, de legalább fűszőnyeget leteríteni, hogy ne fájt volna a segélykérés gyanánt nyújtózó sárgaföld. S ezen állunk mi, emlékezők, az emlékmű körül félkörben. Az esemény jelentőségéhez viszonyítva nem voltunk túl sokan. A mögöttem elhaladó egyik, vélhetően beavatottabb biztonsági az államfőink érkezése előtt jelentette mobilján, hogy ötszáz körül lehetünk a hivatalból kivezényeltek sokaságán, az újságírókon kívül. Ezt hallva többen meg is jegyezték: „Hát nem vagyunk annyian, mint Szent Istvánkor Palicson...” Még mindig sokakat visszatart a félelem. Bár nagyon sok minden történt az utóbbi néhány évben. Ezek, úgy látszik, még mindig nem tudatosulnak eléggé a közvéleményünkben. A Hét Napban (2013. június 19.) olvashatunk egy kimerítő összefoglalót az eddigi feltárásokról:

„Az 1941—1948-as időszakra vonatkozó szerbiai levéltári kutatások és visszaemlékezés-gyűjtés című projekt célja a magyar–szerb megbékélés elősegítése, a közös nemzeti múlt teherkéteinek felszámolása. A 2010-ben létrejött Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság 2011 januárjában elfogadott programjának megfelelően fel kell tárnai a magyar lakosság ellen 1944—1948 folyamán a Vajdaság településein elkövetett gyilkosságok és más megtorló intézkedések levéltári forrásait, összeállítani az áldozatok minél teljesebb névsorát, valamint rögzíteni, feldolgozni és archiválni a múlt század negyvenes éveire vonatkozó visszaemlékezéseket, emlékeket. Az erről szóló megállapodás 2011 májusának végén jött létre, a kutatások és a gyűjtés feladatainak közvetlen elvégzésére pe-

dig az MNT a zentai székhelyű Vajdasági Magyar Művelődési Intézetet kérte fel. Arról, hogy hol tartanak ezzel a hatalmas munkával, Hajnal Jenőnek, a VMMI igazgatójának segítségével a következőket tudtuk meg:

A levéltári kutatások a Vajdasági Levéltárban 2010 decembere, a többi országos levéltárban 2011 augusztusa, a regionális (volt járási) levéltárakban pedig 2012 januárja óta folynak. 2013 májusáig az áldozatok adatait tartalmazó adatbázisba összesen 16 394 áldozat adata került; közülük 5268-an magyarok, 9397-en németek, 8-an magyar/német identitásúak, 263-an szerbek, 195-en horvátok, 85-en csaknem tíz nemzetiségi kategóriába sorolhatók, 1178 személynek azonban nem sikerült azonosítani a nemzetiségi hovatartozását. A regionális levéltárakban eddig 5832 áldozatot azonosítottak 340 irat-folyóméternyi levéltári anyag átnézése után.

A kutatómunka megkönnyítése érdekében a Vajdasági Magyar Művelődési Intézetben a gádori, a körtési és a járeki anyakönyvi kerületek halotti anyakönyveit (összesen 4179 lapot), továbbá a rezsőházi, a szépligetesi és a körtési táborok áldozatainak kartonjait (13 133 személy adatait) digitalizálták. Az 1944–1945-ös kutatásokkal kapcsolatos kiadványok közül több mint félszáznak (kb. 9327 lap) és a témával foglalkozó több mint háromezer újságcikknek, tanulmánynak az elektronikus feldolgozása is befejeződött, valamint Matuska Márton, Mojzes Antal és Sinkovics Ferenc e témával kapcsolatos teljes kutatási dokumentációját is sikerült digitalizálni.

A kutatások első szakaszának lezárulása után az eredmények és az adatok nyilvánosságát külön honlap (<http://martirium.vmmi.org/>) és adatbázis segíti majd, amelyek próbaüzemelésé már javában folyik.”

Más a kutatás, és más a valóság, a megélt mindennapok. Mintha még az emlékműavatáson is belénk fagyott volna a szó. Talán ezért nem énekeltük együtt hangosan msgr. dr. Péntes János bácskai és msgr. dr. Német László SVD bányai püspök celebrálta gyászszertartáson az egyházi méltóságainkkal együtt a „Ments meg Uram engem, az örök haláltól, ama végső napon minden kintől, bajtól. Midőn az ég, s a föld meg fognak rendülni, s eljössz a világot lángokban ítélni. (...) Ó, adj nekünk, Uram örök

nyugodalmat, szegény bűnösökön mutasd meg irgalmad; e halálnak völgyén kik sötétben ülünk, örök világosság fényesedjék nekünk” - dicséretet. Feloldozóan hatott a megemlékező tömegen halkan áthullámzó Miatyánk, majd Szarapka Tibor szobrász szoborkompozíciójának: a kőfal előtt álló megtépzott feszületnek, az apa és fia szobrának, az emléktáblának a megszentelése. Ezután következett a csaknem hetven éve várt hivatalosan máris, kissé elsietve, történelminek minősített megbékélés pillanata, amikor Áder János Magyarország és Tomislav Nikolić Szerbia államfője egyszerre róttá le kegyeletét, kosszorúzta meg a csúrogi és környékbeli magyar mártíroknak, az 1944-es megtorlások ártatlanul kivégzett áldozatainak emlékművét, s hajtott fejet előtte.

Államfőink főhajtása

A pillanat valóban történelmi volt. Erre, főként a szerb köztársasági elnök főhajtására vártak a kivégzettek hozzátartozói, a lágerek túlélői. Az, hogy a valóságban is, a szerb-magyar megbékéléshez vezessen ténylegesen is; úgy tűnik, még sok víznek kell lefolynia a Dunán, a Tiszán, s a Holt-Tiszán is, amelynek a partján áll az emlékmű. Az emlékezők számára mégis elégtételt jelent ez a nap, amikor a szerb és a magyar magas rangú egyházi és világi méltóságok együtt rótták le kegyeletüket a kivégzett szeretteik vesztőhelyén. Segíti a megbékélésüket a megváltozhatatlannal, az olykor megkülönböztetően kegyetlen sorssal.

Azokat a pillanatokot senki nem veheti el tőlük, amikor néhány közvetlen szót válthattak államfőikkel, a hivatalos szertartás és emlékmű-

avatás után. A szervezők siettették az egyházi és világi vendégek, az újságírók, a fotósok, a tévések hadának autókba, buszokba szállását, hogy a program szerinti időben odaérjenek a Topalov-raktárhoz, vagyis az 1942-es razzia áldozatainak múzeumához. Mint tudjuk, a szerb állam a sintérgödörnél emelt emlékmű és (leendő) emlékpark költségeit vállalta, a magyar pedig a Topalov-raktár - ahol a szerb áldozatokat kivégezték - rendbetételének. A sürgető idő ellenére Áder és Nikolić maradt még egy kis ideig az emlékmű előtt. Ezekről a meghitt pillanatokról, kézzel szorításokról sikerült néhány fotót is készítenem.

Meghitt beszélgetés a hozzátartozókkal

Minden szónál többet mondanak ezek a képek. Lám, még a biztonságiak is megszelídültek, vagy sokkal inkább hivatásosan, a felelősségteljes professzióhoz méltón, észrevétlen éberséggel, kulturáltan tették a dolgukat. Miután ők is elmentek, a hozzátartozók koszorúztak, elhelyezték kegyeletük, lelki békéjük virágait, gyertyáit.

A megbékélés pillanatai

Talán ezért élem át újra és újra azoknak a perceknek a jelentőségét: a hozzátartozók, a lágerreket túlélők találkozását államfőinkkel. Kapaszkodó lehet ez a későbbiek során is, mint ahogy az volt azon a napon is, sőt, fékezte kesernyés csalódásomat. Az emlékparkkal kapcsolatosakat is. Csak a buszban, meg késő délután, a Magyar Szóban megtartott könyvbemutató nem hivatalos részében mondtam el. Nagy óvatossággal néhányan adtak igazat nekem. Arra végképp elcsendesedtek, amikor azt találtam mondani a szerb elnöki kabinetre, hogy az elnök beszéde magyar fordításának a felolvasása nem volt méltó sem az elnökhöz, sem az iroda tekintélyéhez. S akkor még nem tudtam, hogy Áder elnök délelőtt beszélt a Szerb Parlamentben, s hogy bocsánatot is kért a II. világháborúban történelemért. Erre a virágos nénink hívta fel a figyelmem. Alig várta, hogy megkérdezhesse: igaz-e, hogy csak a magyar elnök kért bocsánatot és a szerb nem? A könyvbemutatóról jövet nem tudtam mit mondani. Ott senki fel sem vetette. Ő az Újvidéki Rádiót hallgatva vonta le a következtetését, csak nem akarta elhinni. Hetekig csak befelé zuhogtak szavam. Egyre vártam volna, hogy legalább a szerkesztőseink reagálnak a szerb médiumokban megjelent rövid, a szerb közvéleményben inkább zavart keltő, mintsem a megbékélést segítő tudósításokra. Még Áder Jánosnak, Magyarország államfőjének a szerb parlamentben a díszülésen (június 26.) mondott beszédével sem foglalkoztak behatóbban, de azt, hogy bocsánatot kért a II. világháborúban magyarok elkövetett bűnökért, szinte minden szerb médium közölte néhány mondatban. A Dnevnik, a Politika, a Danas még idézte beszédének lényegét, a legtöbb mégis a bocsánatkérést húzta alá. Részletes ismertetése nélkül hogyan jut el, hogyan tudatosul a közvéleményben a lényege? Íme, Áder beszédének néhány bekezdése:

„Köszönetemet és elismerésemet fejezem ki Önöknek, valamint Szerbia minden egyes polgárának azoknak a nevében, akik nemcsak hisznek a kölcsönös tisztelet és megbecsülés szavában, hanem készek cselekedni is érte. Akik ki tudnak lépni a múlt fájdalmas tévedéseinek és embertelenségeinek árnyékából, azok az élet, és vele együtt a közös jövő oldalán állnak. Önök így cselekedtek. Akik az erkölcs parancsát követik,

azoknak van erejük az igazság kimondására. Önök ezt tették. Az erkölcsös embernek pedig van bátorsága kimondani azt, amit a szíve legmélyén helyesnek érez. Önök a szívükre hallgattak, a múlt héten fontos történelmi lépést tettek meg. Felismerték, hogy mindazt, amit politikusok rontottak el egykor, azt a ma politikusainak kell helyrehozniuk. Kimondták azt, ami fájdalmas és hetven évig tűnt kimondhatatlannak. Kimondták azt a megkerülhetetlen, fontos igazságot, amelyet a józan ész és az ép erkölcs évezredek óta diktál az emberiségnek. Kimondták, hogy a kollektív bűnösség elve fenntarthatatlan. Kimondták, hogy lehetnek bűnösök, de egy nép soha sem lehet bűnös. Kimondták, hogy a múlt megannyi emberi szenvedést hozó bűnével a szerb-ai parlament és Szerbia jóakarátú polgárai nem azonosulhatnak. Döntésük mindenki számára világossá és megkérdőjelezhetetlenné teszi, hogy a szabad Szerb Köztársaság törvényhozása kész elégtételt nyújtani a második világháború etnikai vérengzése során elpusztított ártatlan délvidéki magyar áldozatoknak. A néhány nappal ezelőtt elfogadott parlamenti nyilatkozat hét évtized után nemcsak lezárja közös múltunk egyik fájdalommal és sötét árnyakkal teli huszadik századi fejezetét, hanem új, huszonegyedik századi perspektívát is megnyit országaink és polgáraink számára. Az önök döntésében az európai értékek iránti elkötelezettségük jut kifejezésre. Olyan döntés ez, amelynek önmagán túlmutató jelentősége van, mert önök most másoknak is követendő példát mutattak. Követendő példát, hogy a mai időkben miként lehet és miért szükséges elvégezni mindazt, ami képes helyreállítani a világ múltban kibillent erkölcsi rendjét. Tettük igazi emberi gesztus, hiszen azt üzenik minden jóakarátú embernek, hogy akik képesek osztozni egymás gyászában, azokat erős szövetség és lelki közösség köti egymáshoz. Akik a gyászban egymás felé fordulnak, azok az örömben is osztozni fognak. Az új, huszonegyedik századi Közép-Európa ilyen gesztusokból születik meg. Egymás megértésének és elfogadásának gesztusaiból, az együttműködésből, az igazság kimondásából, egymás és az egyetemes emberi értékek tiszteletéből. (...) Eljött a kölcsönös bocsánatkérés ideje. A szabad és demokratikus Magyarország elítéli azokat, akik a második világháború

szenvedéseit fokozva magyarként vétettek ártatlan szerb emberek ellen. Magyarország köztársasági elnökeként bocsánatot kérek azokért a bűnökért, amelyeket a magyar állam nevében a második világháború során magyarok követtek el ártatlan szerbek ellen. Bár a bűnököt senki nem teheti meg nem törtéنتté, mégis hiszünk abban, hogy a kölcsönös bocsánatkérést követő megbocsátás a megbékélésen is képes túlmutatni. Mert mi nem egymás mellett, hanem a közép-európai népek közösségeként kívánunk élni. Mi, mai magyarok és mai szerbek, egy emberként az ártatlan áldozatok oldalán állunk. Nem a halál és a gyűlölet, hanem az élet, az igazságosság és az együttműködés örökségét kívánjuk továbbadni gyermekeinknek. Kívánom, hogy így legyen. Tegyük meg a jövőben is minden tőlünk telhetőt, hogy csakugyan így lehessen.”

Másnap átnéztem a szerb napilapokat: a Dnevnik „Dan srpsko-mađarskog pomirenja” (A szerb-magyar megbékélés napja) címmel a címlapon kezdi, majd a harmadikon, teljes oldalon folytatja a „Szerbia és Magyarország elnökei lerótták kegyeletüket tegnap Csúrogon a II. világháború ártatlan áldozatai előtt” felcímezett, kimerítő képes beszámolóját. Úgyszintén valamennyi belgrádi lap már a címlapon bejelenti a történelmi eseményt, de szinte mindegyikben a második világháborúban elkövetett bűntényekről beszélnek. Cím a Politikában: „Nikolić i Ader: Istorijsko pomirenje Srba i Mađara” (A szerbek és a magyarok történelmi megbékélése). A Danasban hasonlóan: „Ovo je bio dan istorijskog pomirenja Srba i Mađara” (A szerbek és a magyarok történelmi megbékélésének napja volt). E napilap tömör információja, ha nem is tesz egyértelmű különbséget a II. világháborúban ártatlanul kivégzett szerb és más áldozatok, valamint a közvetlenül a háború után, immár békében elkövetett megtorlás között, mégis utal rá: „Először megkoszorúzták az 1944-es és 1945-ös ártatlan magyar áldozatok emlékművét, amely a helybeli magyarok ellen elkövetett kommunista hatalom bosszújára emlékeztet. Csúrog magyar nemzetiségű lakosságának jelentős részét lemészárolták, a többi pedig elűldözték. Az elnökök ezt követően megkoszorúzták az ártatlan szerb áldozatok szerb emlékhelyét az úgynevezett Topalov-raktárban, a falu központjában, ahol

1942-ben végrehajtották a kivégzéseket.” (sz. f.) Az évszámok közlésével igaz megteszi ezt még néhány napilap, anélkül, hogy megemlítené, mi is történt valójában közvetlenül a II. világháború után, hogy miért is kell(ett) a kollektív bűnösséget eltörölni. A Novosti felcíme: „U Čurugu predsednici Srbije i Mađarske odali poštu nevinim žrtvama oba naroda u Drugom svetskom ratu” (Szerbia és Magyarország elnökei lerótták kegyeletüket mindkét nép II. világháborúbeli ártatlan áldozatai előtt), címe: „Naklon precima, zavet unucima” (Főhajtás az elődöknek, fogadalom az unokáknak). A Kurir rövid képes információjának címe: „Srbi, izvinite zbog zločina” (Szerbek, bocsássatok meg a bűntényekért) stb.

Megemlékezés a pravoszláv templom előtt

Valójában mire is helyezte a két elnök a hangsúlyt a beszédében, amelyet az 1862-ben felszentelt Urunk mennybemenetele pravoszláv templom előtt az improvizált emelvényen mondott? Előtte részt vettek az Irinej Bulović bácskai pravoszláv püspök celebrálta gyászszertartáson, s megkoszorúzták a razia ártatlan áldozatainak emlékhelyét. Felvezetésként Tomislav Nikolić Pál

apostol rómabeliekhez írt leveléből idézett: Ha lehetséges, amennyiben rajtatok áll, minden emberrel békességben éljete (12:18).

„E tanulság igen tömören fogalmazza meg évszázadok bölcsességét, melyet mérhetetlen nagy számú ártatlan áldozat neve támaszt alá az emberi faj története során. Ebből, és csaknem ezeréves közös történelmünkéből okulva mondhatjuk el, hogy a magyarok és a szerbek felelősséggel tartoznak egymásnak azért, hogy jelenüket és jövőjüket a békés együttélés, a megértés és a keresztényi szeretet legnemesebb hagyományai szerint építsék ki. A két szomszédos nép és állam múltja számos kihívást, háborúk viharát élte át földrajzilag stratégiai fontosságú helyzete révén, a civilizációs útvonalak sajátos kereszteződésén. Legtöbbször egymás segítői voltak ezen kihívások során, voltak azonban olyan helyzetek is, amikor szembekerültek egymással, s ezek mind nagyszámú áldozatot követeltek. Államaikat erősítve, a középkortól a modern korig haladva, számos társadalmi tevékenységben – kultúrában, oktatásban, művészetben – értek el a magyarok és a szerbek együttesen kimagasló eredményeket.”

A továbbiakban beszédének jelentős részében a két nép kapcsolatairól, eredményeiről, történelmének, kultúrájának összefonódásáról beszélt. A tragikus események jórészt az I. és a II. világháború következtében történtek:

„A háborús eseményeket történelmi figyelemzetésként kell értelmeznünk, mely még ma is a békés együttélésre, egymás megértésére int bennünket. Nemzetiségi és vallási hovatartozásra, nemre, életkorra való tekintet nélkül minden áldozat megérdemli, hogy emlékezzünk rá, s hogy megóvjuk a feledéstől. A civilizációs öntudat jele minden egyes virág, melyet az elhunytak vesztőhelyénél hagyunk, minden egyes kézfogás, mely a megbékélést szolgálja. Ne feledjük: ahogyan minden áldozatnak, úgy minden bűnösnek is vezetékneve és neve van. A térség történelmének objektív szemléletéről tanúskodik az, ha felelősségérzettel tekintünk a múlt történéseire, s arra, hogy a jövőben lehetővé tegyük a békés együttélést. A múltat megváltoztatni nem lehet, de tanulni, okulni belőle igen. Az okok és következmények felismerése, az egyéni felelősségek megállapítása e nemzedék feladata. (...) Szer-

bia elkötelezett aziránt, hogy jelenét és jövőjét a szabadságra, egyenjogúságra, az emberi jogok védelmére és a jószomszédi kapcsolatok kialakítására építse.” A Magyarország és Szerbia közötti, kölcsönös tiszteleten alapuló kapcsolatokat a régió stabilitása szempontjából is lényegesnek nevezte, s a történelmi megbékélés kapcsán reményét fejezte ki, hogy ezek a kapcsolatok még intenzívebbé válhatnak, s új fejezetet nyithatnak a két állam történelmi együttműködésében.

Akik a múltnak emléket állítanak, azok a jövőre gondolnak, emelte ki beszéde elején Áder János, majd így folytatta:

„Akik a bűnt bűnnek nevezik, azok az erkölcsös életet szolgálják. Akik kimondják az igazságot, azokat a gondviselés is a kegyelmébe fogadja. Ahol most állunk, emberek haltak meg. Haláluk embertelen tettek, indulatok helyrehozhatatlan, visszavonhatatlan következménye volt. Hét évtizede vér folyt Csúrog utcáin, meggyalázott nők vére, idős és fiatal férfiak vére, gyermekek és csecsemők vére. Magyar és szerb emberek haltak meg. Ártatlan szerbek 1942-ben, és ártatlan magyarok 1944-1945 telén. Ártatlan magyaroké, mert voltak, akik úgy vélték, az ő nemzetük ártatlan áldozataiért egy másik nemzet ártatlan áldozatainak vérét kell kiontani. Ami 44-45 telén itt és a környező magyar településeken történt, az egy tömeges bosszúhadjárat része volt, véres bosszú azért, amit más magyar emberek követek el ártatlan szerb emberek ellen, néhány évvel korábban. Ez a bosszú bűnben fogant, erkölcstelen volt, mint ahogyan bűnben fogant és erkölcstelen volt minden egyes ártatlan szerb élet kioltása is. A világ erkölcsi rendje borul fel, ha nem értjük meg, hogy csak a bűnösök megbüntetése lehet erkölcsös cselekedet. Önmagunk és az utánunk következő nemzedék ellen vétenénk akkor, ha nem értenénk meg, hogy az ártatlanok elpusztításánál nem létezik bűnösebb tett. (...)Nincsenek bűnös népek, csak bűnös tettek, indulatok, emberek. Az áldozatok esetében sem az a legfontosabb, hogy szerbek voltak-e vagy magyarok, hanem az, hogy egytől egyig ártatlanok voltak. Ha Isten most ránk néz, azt látja, hogy az ártatlan szerb és magyar áldozatok lelkei mind velünk vannak. Lélekben öleljük magunkhoz őket, hiszen mindannyian a mi testvéreink voltak. Mondjuk el nekik: semmi-

lyen közösséget nem vállalunk a bűnnel. Mondjuk el nekik, hogy ha visszaforgathatnánk az idő kerekét, semmilyen teret nem adnánk az őket elpusztító erőknél. Mondjuk el nekik, hogy mi, ma élők, testvéreinkként gyászoljuk őket, mert mi, szerbek és magyarok, testvérként tekintünk egymásra. A mai napon egymás felé fordulunk, egymás szemébe nézünk és kimondjuk: nem mindegy, hogy mit hagyunk örökségül, milyen emléket ápolunk. A kudarcok és sérelmek indulatoktól súlyos örökségét nem örökíthetjük tovább, csakis a kölcsönös tiszteletét és az igazságát. (...) Ami a mai napon itt, Csúrogon történik, nem pusztán közös múltunk egyik hetven éve lezáratlan, fájdalmas fejezetének nemzeteinkhez és országainkhoz méltó elrendezését jelenti. A mai napon nemcsak fejet hajtunk az egymás áldozatainak emelt emlékművek előtt, és lélekben nemcsak sok ezer áldozatnak adunk végtisztességet. A mai nap ennél is sokkal fontosabb. Ma a világ huszadik században kibillent erkölcsi rendjéből helyreállítunk valamit, ami mindannyiunk számára fontos érték. E dátumot aranybetűkkel jegyzi majd a két ország kapcsolatait taglaló történelemkönyvek.”

A '45-ben lerombolt csúrogi katolikus templom, Forró Lajos gyűjteményéből

Remélni szeretném, hogy úgy lesz. S közben az útkereszteződésen túli park felé sétálok. A beszédek jól hallhatók az egész téren. A park helyén állt egykor a katolikus templom, amelyet 1945-ben leromboltak, a katolikus temetőt pedig feldúlták, azóta az Csúrog szeméttelpe. A parktól nem messze van az általános iskola. Évekkel korábban a halljában lefényképeztem a hatalmas emléktáblákat, amelyre a fasizmus áldozatainak

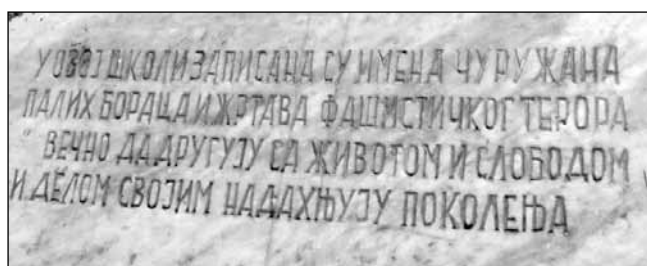
neveit vésték. Erre külön felhívja a figyelmet egy márványtábla az iskola előtt.

A katolikus templom helyén a parkban ma Radivoj Ćirpanov II. világháborús néphős mellszobra áll

Bronz emléktáblák az iskola halljában

Márványtábla az iskola előtt

Valóban nagyon sok még a tennivaló, és főleg a jó szándék, hogy a történelemkönyvekből ne az egyoldalú, elhallgatott, vagy a megszépített igazságot tanulják meg a gyerekek. Egyáltalán elgondolkodtak-e az illetékesek: továbbra is az iskolában kell lenniük ezeknek az emléktábláknak? Most már van múzeum is Csúrogon, méltóbb helyük lenne ott. S talán helyet kaphatnának

a 44-45-ös megtorlások ártatlan áldozatainak nevei is. Ezen a múzeumon korábban is sokat gondolkodtam: miért csak a razzia áldozatainak állít emléket? S miért nem lehetne a Terror Házához hasonló nálunk is, vagy ha egy-egy település lakói igénylik, legyenek emlékházak Vajdaság-szerte. Tudtommal, amikor a Topalov-raktár tatarozása elkezdődött, Milan Radomir, a Razzia 1942 Emléktársaság (Memorijalno društvo „Racija 1942”) elnöke megemlítette Teleki Júliának, hogy egy részét az 1944-45-ös megtorlások, meghurcoltatások áldozatainak szentelik. S amikor elkezdték az emlékmű helyének építését, már ezért vitték el a tavalyelőtt felállított nagykeresztet, hogy azt az emlékhely megnyitására is kiállítsák. Nem így történt. Júlia most a kereszt után kutat. Tudomása szerint lenne is mód az emlékhely bővítésére, mert van még egy üres helyiség, amelyet most raktárnak használnak. Hogy ez megvalósuljon, csak a jó szándékon és az akaraton múlik.

Keresztállítás 2011 májusában

Miért nem lehetne egy olyan Emlékház, amelyet Martonoson közösen, összefogással valószínűsíthetnek meg. Vajon hogyan vélekedik a Csúrogi

Múzeumról Forró Lajos történészünk, kutatónk, aki több megemlékezésen részt vett a sintérgődörnél, és most is itt volt ezen a sokat jelentő, reményeinket tápláló eseményen. Mégis, ezúttal másra asszociáltam, amint megláttam az emlékműavatáson, majd később Csúrogon, a pravoszláv templom előtti megemlékezésen. Martonosra, az Emlékházra, nagyapja házára gondoltam, amely visszakerült családjá tulajdonába. Összefogásuknak hála és Magyarország Külügyminisztériumának támogatásával tavaly (2012. november 21-én) avatták fel az Emlékház-múzeumot a II. világháború minden áldozatának emlékére. Nagyapja, a néhai Forró Lajos házában, aki szintén a 44-es megtorlások egyik martonosi ártatlan áldozata volt. Mégis: „Az Emlékházzal nem csak a mi mártírjainknak állítunk emléket, hanem a II. világháború minden idevaló áldozatának. (...) Ez a gesztus talán egyfajta kaput is nyit a szerb fél részéről is. A megbékélést, megbocsájtást csak az hozhatja meg, ha együtt beszélünk minden áldozatról, mert az ellenség csak addig ellenség, amíg fegyver van a kezében. Mi magyarok ismét bebizonyítottuk, hogy össze tudunk fogni egy közös cél érdekében. Így ez az Emlékház a nemzeti összefogásunk eredménye is.”

Azok az emlékházak, múzeumok segíthetik a megbékélés fájdalmas folyamatát, amelyek nemzeti, vallási, faji megkülönböztetés nélkül állítanak emléket a mártírjainknak, az ártatlanul kivégzetteknek. S válhatnak az idők folyamán a megbékélés házává. Ennek előfeltétele lenne, hogy a történelmet ne csak „győztesek” írják, mert ez is, mint annyi minden más, nézőpont kérdése. Az elhallgatásokkal, a megmáskálásokkal a napi politika szolgálatába állítjuk a történelmet. Ilyen manipulált világban névleges, szociális érzékenységet, testvériség-egységet hirdető társadalomban/országban nőtem, nőttek fel nemzedékek a II. világháború után. A kritikus szembenézésre minden szinten, minden oldalról sürgősen szükség lenne. Hogy tartalommal tölthessen meg minden tevékenység államfőink közös főhajtása után. Hogy a diákok (szerbek, magyarok, horvátok, zsidók, szlovákok, ruszinok, románok, cigányok stb.) mielőbb olyan történelemkönyvekből tanulhassanak, amelyek a tényekről szólnak, hozzájárulva, segítve a meg-

békélést. Éppen az államfőink főhajtása világított rá, hogy mekkora késésben vagyunk, vannak az illetékes hivatalok, intézmények. A szerb közvéleményben mindmáig nem tudatosult az esemény fontossága! De hogyan is ismerhetnék el a jelentőségét, amikor a szerbség még nem nézett szembe saját fájó, távolabbi és újabb háborús múltjával. Beszéltem is erről Belgrádban a közelmúltban egy emberi jogi civil fórumon, éppen a csúrogi események vetületében. A minap írásom közben kaptam meg egy internetes hivatkozást (<http://forum.krstarica.com/showthread.php/290743-zlodela-vlasti-posle-ii-sv-rata>). Beolvasva először azt hittem, hogy kiegészítő történetek, vallomások a megtorlásokról. Valójában azok is, csak nem a magyarok, németek (bár van közöttük) ellen, hanem a szerbek ellen követte el a partizán kommunista hatalom. Megrázó történetek sora következik, amelyek a szerb áldozatokról szólnak... Hogy Szerbiában vélhetően háromszáz II. világháború utáni tömegsír van. Máig nem tudni, mennyi a szerb mártírok száma. A feltáró kutatások Szlovéniában és Horvátországban folyamatosak. Szerbiában megrekedni látszanak. Jóllehet a feltáró kutatások után juthatunk el a megközelítően pontos adatokhoz, hiszen csak Vajdaságban 190-re becsülik a honlap adatai szerint a tömegsírok számát. Nem véletlenül jelenik meg a vallomások között többször is Ivo Andrić idézete: „Strast za istinom prošlosti je najbolji izraz životne snage u čoveku i naročito oblik njegovog poštovanja samog sebe.” (A múlt igazsága utáni vágy az ember létezőtönének legjobb megnyilvánulása, és önbecsülésének különlegesen hű kifejezője.) (A sz. f.) A szerb médiumok csak elvétve cikkeznek ezekről a témákról. Ennek tükrében még elszomorítóbbnak, jogosabbnak tűnik aggodalmunk. Nem hallgathatom el azt sem, ahogyan a Novosti írt a főhajtás utáni második napon (június 28.). Felcím hívja fel a figyelmet teljes oldalszélességben az esemény „fonákjára”: Tri dana pre dolaska predsednika Srbije i Mađarske Nikolića i Adera u Čurugu grom udario u spomenik (Villám csapott az emlékműbe Csúrogon Szerbia és Magyarország elnökeinek, Nikolićnak és Ádernak az érkezése előtt három nappal). Az írás címe: Armatura kao „božji znak” (A konstrukció mint „isten jel”), alcíme: Druga strana „istorijskog srpsko-mađarskog

pomirenja”, u koje su se umešale više sile („A történelmi szerb-magyar megbékélés” másik oldala, amibe felsőbb erők avatkoztak be). Az eseményről az emlékmű előtt számolt be Milan Radomir, a Razzia Emléktársaság elnöke. Ebből tudom meg, hogy a helyszínre látogatott vasárnap délután (június 23.) Nikowitz Oszkár Magyarország belgrádi nagykövete és Tomislav Nikolić Szerbia elnöke. Szerencsére a szoborcsoport még nem állt a helyén. A villámcsapás vélhetően azért következtetett be, mert a gránitlapok nem fedték be teljesen a félkörívű vasbeton felső bal sarkát. Kiállhatott belőle egy vasrúd, ami odavonzotta az égi elektromosságot... Az írás kiemeli továbbá, hogy még „jó hogy nem állt a helyén a megfeszített Jézus, előtte a férfi és gyerek bronzfigurája, amely az egész kompozíció része, mert minden bizonnyal azok is magukhoz vonzották volna a villámot”. A cikk beszámol a csúrogiak megosztó véleményéről is. Vannak, akik a „mennykőcsapást” komoly jelnek tekintik, mondva, hogy az emlékmű felállítását nem lett volna szabad engedélyezni. Név szerint is megemlítenek néhányat, akik többek között kijelentették: „Az emlékmű-állítással megcsúfolják a szerb áldozatokat. Ott nem ártatlan emberek vannak eltemetve, hanem gonosztevők, akik részt vettek az 1942-es razziaiban, a csúrogi szerbek szörnyű lemészárlásában.” Keretben hozzák Teleki Júlia nyilatkozatának egy mondatát: „Az emlékműállítás fő kezdeményezőjének egyike nagyon megijedt: - Arra gondoltam, hogy ez annak a jele, hogy az Isten nem szeret bennünket - mondja a Csúrogon született asszony, aki Becsén él.” A különböző vélemények tömörítésével az írás pozitív üzenettel fejeződik be: „Vannak, akik szarkasztikusan magyarázzák az eseményt: A villámcsapáskor még az emlékmű nem volt felszentelve. Mivel hogy ezt szerdán Pénzes János és Német László püspökök megtették, biztosan nem fog többé megisméltódni. Főleg, ha figyelembe vesszük, hogy az eseménynek a mi püspökeink is részesei voltak, és hogy mindkét egyház szertartása szerint történt minden.”

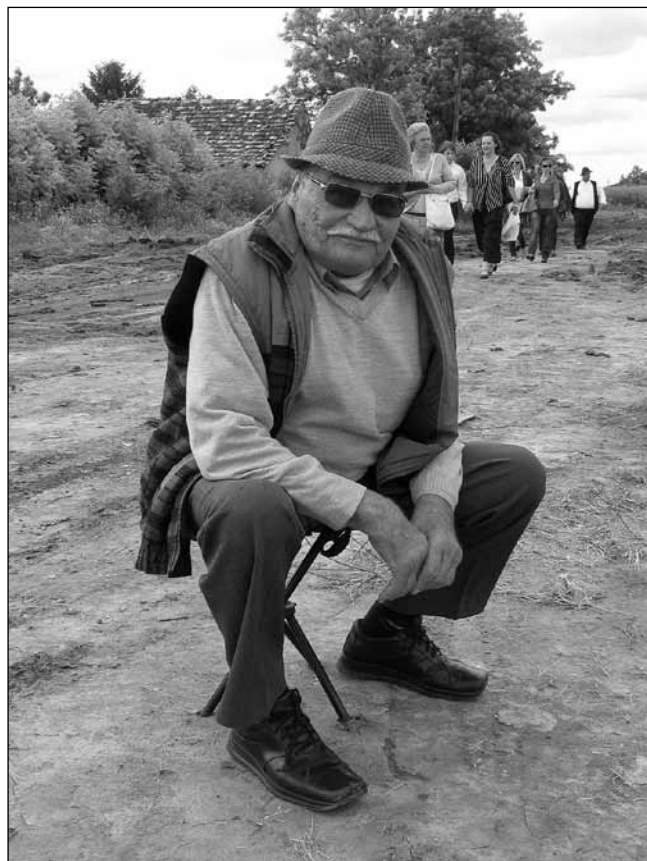
Az emlékműavatás előtt volt még egy fontos esemény, amelyről azóta is hallgatnak az illetékesek, de a szerb médiumok sem emlegetik, mint ahogyan azt sem, hogyan jutottunk el az első megemlékezéstől az emlékhelyig. A jelen-

tős esemény kapcsán lapoztam bele a Magyar Szóban és a Hét Napban megjelent írásaimba. Összefoglalómat a legfontosabbal kezdem.

A megbékélés fájdalmas folyamatának intézményes lehetőségei immár adottak lehetnének: a „Szerbiai Képviselőház Nyilatkozatban ítélte el (június 21.) a vajdasági magyar polgári lakosság ellen 1944-45-ben elkövetett intézkedéseket, amelyekkel nemzeti hovatarozás miatt életük-től, szabadságuktól, más jogaiktól bírósági vagy közigazgatási döntés nélkül megfosztottak meghatározott személyeket.” A Nyilatkozat szerint Csúrog, Mozsor, Zsablya egykori, otthonaikból elűzött magyar lakosai sem kollektív bűnösök többé. A feloldozó döntésre csaknem hetven évig várt a vajdasági magyarság. „A Szerb Köztársaság Képviselőháza meggyőződését fejezi ki (Nyilatkozat, 3. pont), hogy a kollektív felelősség alól való mentesítés, amellyel - az egykori állami szervek döntései útján - egyes nemzeti közösségek, valamint a Szerb Köztársaság valamennyi polgára közötti megbecsülés erősítésének az érdekeit szolgálja.” A Nyilatkozat (4. pont) burkoltan ugyan, de „elítéli a más nemzethez tartozó vajdasági ártatlan áldozatok II. világháború során és utána bekövetkezett szenvedéseit is.” A Nyilatkozat után Szerbia Kormánya mindmáig nem helyezte hatályon kívül a magyarok és mások kollektív bűnösségére vonatkozó, közvetlenül a II. világháború után hozott döntését. Noha a Szerb Parlamentben elhangzott bejelentés szerint ennek meg kellett volna történnie még államfőink főhajtása előtt.

Régi, megsárgult újságjainkban lapozgatva idézem fel az első megemlékezéseket a változásoktól, a '90-es évektől kezdve. Újvidék, Szabadka, Temerin, Bajmok után évről évre több településen emlékeznek meg nyilvánosan is az 1944-45-48-as megtorlásokról Vajdaságban. Az 1942-es razziáról a tankönyvekből, az iskolában is tanultunk, de arról, hogy mi történt közvetlenül a II. világháború után, a zsenge béke első hónapjaiban, éveiben Vajdaság-szerte, szinte semmit sem tudtunk hosszú évtizedekig... A vajdasági németek mellett három falu: Csúrog, Mozsor és Zsablya magyar lakosságát is kollektív háborús bűnössé nyilvánították 1945 januárjában. Ezt megelőzően a megtorlások 1944 októberé-

ben kezdődtek, csakúgy, mint Vajdaság számos helységében. A férfiak többségét meghurcolták, megkínózták, majd kivégezték. Tetemeiket Csúrogon a sintérgödörben földelték el. „Nekik nem volt koporsójuk, sem sírjuk. Értük nem szólt a harang. Gyászolni is csak a szívünkben lehetett. (...) Bár a csontjaikat már eltüntették, de a szeretteinknek nem csak csontjuk volt, hanem szívük is, és a szívük mégis csak itt porladt el. Ezért emlékezünk meg minden évben, 1994 óta ezen a helyen.” (Teleki Júlia Hol vannak a sírok?) S most itt létesülne emlékpark, s itt helyezték el Szarapka Tibor szabadkai szobrászművész szoborcsoportját. Azon a helyen, ahol az első fakeesztet 19 évvel ezelőtt lehelyezték, amelyet (s minden eddigit) Légvári Sándor ácsolt, akinek édesapját végezték itt ki.

Légvári Sándor az emlékműavatáson

Az első koszorú címmel jelent meg írásom (1994. november 3., Magyar Szó) az első megemlékezésről Csúrogon, a volt sintérháznál, a téglagyár szomszédságában. A szomorú esemény ötvenedik évfordulójára Teleki Júlia, a megemlékezések egyik fő szervezője, aki akkor

tartományi képviselő volt, engedélyt is kért. Annak ellenére, hogy nem kapott, mégis megtartották a nyilvános kegyeletadást. Az első szerény keresztre ezt írták: Édesapáinknak 1944-1994. A megemlékezést nem szervezték külön, a jelzett időpontban mégis majdnem harmincan öszszegyültek a szomorú helyen. A füves, gazos buckákon az első pillanatokban csak néhányan álltak a Szabadkáról, Becséről, Szenttamásról, Temerinből és Magyarországról, Szekszárdról érkezett hozzátartozók. A legtöbben először voltak itt, mint mondták, szívszorongatva várták ezt a napot. Hiszen valamennyien apró, vagy még meg sem született gyerekek voltak a felszabadulás pillanataiban... A szabadság első napjai számukra gyászt, fájdalmat és gyűjtőtáborokat hozott. Háborús bűnösök lettek csak azért, mert csúrogi magyarok voltak. Most a béke, a megbékélés jegyében megkönnyebbülve gyűjtötták meg első gyertyáikat, mert valamennyien megfogadták korán özvegyen maradt édesanyjuknak, hogy egy napon a nevükben - egymásra gondolva - elhelyezik a vélt nyugvóhelyeken a megemlékezés virágait. Külön megköszönték Huszágh Endrének, Óbecse polgármesterének, hogy elkísérte az elszánt kis csapatot a megemlékezés színhelyére.

A hatalmi rendelet nem maga a nép. Mert hogy minden nemzetben van konkoly, mondta egy asszony az édesapja tragédiájára emlékezve: „A kivégzése előtt két hétig egy szerb a tanyáján bűjtatta, el sem akarta engedni, egyre mondogatta neki, hogy a veszély még nem múlt el. De csak hazajött, látni akart bennünket, anyámat. Nyolc éves voltam. Aztán, amikor elvitték, csak annyit mondott nagyapámnak: Tata, nevelje fel a gyerekeket, ha nem jönnek haza. Csak azt szeretném megérni, hogy nyilvánosan is beismerjék, minden részről voltak vérengzések és megtorlások. Hogy vannak magyar vértanúk is, a zsidók, a szerbek, a horvátok mellett. Itt élünk és kölcsönösen meg kell bocsájtanunk a múltunk, a jövőnk miatt. Mert ez a mi szülőföldünk is.”

A második megemlékezésen, 1995 halottak napján Pósa László óbecsei alsóvárosi plébános felszentelte az 1944-es ártatlan áldozatok földi maradványait őrző helyet. Azóta minden évben mindenszentekhez, halottak napjához legközelebbi vasárnapon tartják a megemlékezéseket.

2002 októberében Teleki Júlia saját felelősségére felállítottak egy nyers kőből készült emléktáblát, engedély nélkül. Ezen olvashattuk: Akikért nem szólt a harang 1944/45. Egy hét múlva a táblát ledöntötték. Az emlékezés napjára, november 3-ára újból felállították. Ezen a megemlékezésen először volt jelen a Vajdasági Képviselőház alelnöke, Miroslav Mrnuštik, aki főt hajtott az ártatlanul kivégzett magyarok előtt. Sokan azt hitték, hogy ezzel új fejezet kezdődik, s hogy a nyers kő örökké állni fog. Nem így történt. Harmadnapra a vandálok újra ledöntötték, és ezúttal kalapáccsal szétverték, hogy ne lehessen újra felállítani. „A következő évben ismét elhelyeztünk egy keresztet, mint ahogy eddig is tettük. 2006. április 17-én meghozták a rehabilitációról szóló törvényt, és utána két napra, 19-én már letörték a keresztet és eldobták, sőt az emléktábla-darabokat még apróbbra verték és szétdobálták. (...) 2006. október 29-én egy újabb kőtáblát állítottunk fel a következő felirattal: Kőbevésett fájdalom 1944/45. Mellette felállítottunk egy keresztet is, amelybe Légvári Sándor, a következő feliratot véste: „Giz-gaz, dimb-domb, jeltelen sírok. Miért fáj az másnak, ha én itt sírok?” Ezen a megemlékezésen részt vett dr. Becsey Zsolt EU parlamenti képviselő és Egeresi Sándor, a Vajdasági Képviselőház alelnöke.” (Teleki Júlia)

Keresztégetés után 2007-ben

Gondatlanság, vandalizmus? (2007. szeptember 29.,30.) címmel riportban számoltam be napilapunkban a sintérgödörnél történt tüzesetről, amelyben a keresztet is elégték. „A kegyeletteljes megemlékezés mindenkit megillet

– mondta illetődötten Todor Krajinov sírásó, akit csak Tošoként ismer mindenki Csúrogon. A pravoszláv temetőben munka közben kérdeztem, hogy hallotta-e, mi történt a volt dögtemetőben. – Még illet, keresztet égetni?! Ha valaki a szemetet meg is gyújtotta, jobban kellett volna vigyáznia, hogy ne érje el a keresztet. (...)Úgy vélem, mindazért, ami ott (a dögtemetőben) megtörténik, a hatalom a hibás. Engedélyeznie kellene a megemlékezést. A hatalom a felelős azért is, ha valamilyen emlékművet engedély nélkül lehet csak felemelni. Az sincs rendjén, hogy olyan borzalmasan nézzen ki a magyar, vagyis a katolikus temető. Istentől való vétek. Ilyet nem engedhetne meg magának sem a helyi közösség, sem a község. Azzal, hogy oda hordják a szemetet, mindig meggyalázzák azt a temetőt. Tudom, hogy Magyarországról jönnek hozzátartozók a temetőbe. Hogyan érezhetik ők magukat? Vagy hogyan éreznék mi, ha valaki meggyalázná szeretteink örök nyugvóhelyét, itt ebben a temetőben. (...)

A pravoszláv templom szomszédságában van Ljubinko és Ljubica Pejić takaros családi háza. - Nem tudok mit mondani a keresztet. Sajnálatos mindaz, ami velünk történt - mondta Ljubo bácsi. – Előbb a magyarok, aztán a szerbek részéről. Bár én úgy mondanám, a rendszer részéről. Nem a szerbek követték el azokat a szörnyűségeket, tortúrákat a háború után, hanem a kommunisták, a partizánok. Nem csak a magyarok, hanem a szerbek felett is. Főleg a tehetősebbeket, a kulákokat, ahogy mondták, üldözték. (...)Én már megbékéltem a múlttal, s azt hiszem toleráns is vagyok. Sok csúrogi magyar él Bácsföldváron, át is járnak hozzánk piacra. Jó lenne, ha a két falu béke-, vagy más szervezete több összejövetelt szervezne, hasonló, mint két évvel ezelőtt. Vagy, ha az iskolában tanítanak nálunk igaz történelmet is, ne csak azt, ami 1942-ben, hanem azt is, ami a katonai közigazgatás idején történt.”

A békéért egyenjogúan (2008. november 3.) című, „Ez a föld a tiéd, ha elmész, visszavár” – áll az 1944-ben ártatlanul kivégzett magyarok emlékére állított 15. kereszt, alcímű, a megemlékezésről szóló írásomban. A szervezők arra kérik a jelenlévő politikusokat, képviselőket, hogy tegyenek azért, hogy mielőbb emlékhellyé nyilvánítsák a sintérgödört. „Számptalan vajdasági magyar

ember várja el, hogy a történelmi megbékélés ne csak egyoldalú legyen, hanem hivatalosan is ismerjék el: a megemlékezés minden ember joga – mondta Egeresi Sándor, a Tartományi Képviselőház elnöke. Személyesen is átérzi a gyászolók fájdalmát, hiszen nagyapját is kivégezték 1944-ben Topolyán, és szintén egy szeméttelenen ásták el. A tartományi parlament 2003-ban már Nyilatkozatban törölte a kollektív bűnösséget, és rehabilitálta az ártatlanul kivégzetteket. 2004 decemberében pedig a Magyar Nemzeti Tanács Nyilatkozatban emlékezett meg az 1944-ben kivégzettekről – mondta Pásztor Bálint, a Szerbiai Parlament képviselője. Megígérte a Magyar Kolláció képviselőinek nevében: indítványozni fogják a kollektív bűnösség törlését, és javasolják a több tízezer kivégzett rehabilitációját, akiknek egyetlen bűne a magyarsága, a németisége, a romasága vagy más nemzetisége volt.”

Emlékpark, kegyhely létesüljön! (2009. november 2.) „Évről évre új a kereszt. Én Istenem, mért tűröd ezt?” – olvashatjuk a 16. fakeresztben, amelyet, csakúgy, mint minden eddigit, Légvári Sándor készített el.

„A keresztény világ több mint 1600 éve emlékezik meg mindenszentekről” – mondta köszöntőbeszédében Pásztor István, a VMSZ elnöke. „Az emlékezés, az élet fontos része, és leginkább családi jellegű. Egy esetet kivéve: amikor a nemzet mártírjaira emlékezünk. Vajdaságban 15 éve több mint húsz helyen emlékezünk meg nyilvánosan a nemzet mártírjairól, akik azért haltak meg, mert a nemzethez tartoztak. Ezen a helyen is a nemzet mártírjaira emlékezünk. Az utóbbi hónapokat leszámítva, nem volt szerb politikus, akivel beszélni lehetett az 1944-es eseményekről. Tudom, hogy pillanatnyilag kevésnek tűnik a két köztársasági elnök, Sólyom és Tadić megállapodása, de mégis a holtpontról való kimozdulást jelenti. Időt igényel a tényekkel való szembenézés, próbára teszi tűrőképességünket, de nincs más lehetőségünk” – mondta Pásztor István.

Fontosnak tartotta a gondolat megérését a múlt feltárására Nagy Ferenc, a Magyar Köztársaság szabadkai főkonzulja. Egyben kiemelte, hogy a két köztársasági elnök találkozájának üzenete biztató, s az is, hogy létre kell hozni a közös történész bizottságot a II. világháborús, és az azt követő időszak történéseinek a feltárásá-

ra. A békés együttélés előfeltétele a múlt lezárása, a tények feltárása szakmai szinten, a politika kizárásával.

Dr. Becsey Zsolt első lépésként fontosnak tartja a vegyesbizottság megalakulását, de szerinte „el kell jutni az erkölcsi hozadékáig, vagyis be kell ismernie a szerb félnek is, hogy sok embert kivégeztek, kollektív bűnössé nyilvánítottak. A megbékéléshez vezető úton a magyar fél már beismerte, és már a háború alatt feltárta az elkövetett atrocitásait. Ezért is lenne nagy szükség arra is, hogy feltárják a szerb fél atrocitásait, megtorlásait. Tisztázatlan morális tudattal nem lehet Európát építeni. Amíg a tisztázatlanság fennáll, megosztható a régió.”

Megismerni az igazságot (2011. október 30.): „Az első megemlékezés, 1994 óta zarándokhelylyé vált Csúrogon a volt sintérgödör, ahol elföldelték az 1944 őszi ártatlanul kivégzett helyi és környékbeli magyarokat. Észrevétlenül vált azzá, hiszen évről évre mind többen róják le kegyeletüket ezen a helyen, és nem csak mindenszentek és halottak napja előtt. A vasárnapi megemlékezésen minden eddiginél többen jelentek meg Magyarországról, Ausztriából és Vajdaságból.

A megbékélés és a megbocsájtás fájdalmas folyamatát elősegítő üzenete van annak, hogy először jelentek meg és koszorúztak a Razia 1942 Emléktársaság (Memorijalno društvo „Racija 1942”) képviselői. Támogatásukat is szeretnék kérni, mint ahogyan azt Teleki Júlia, a megemlékezés egyik szervezője mondta az emlékmű és az emlékpark létrehozásához. Légvári Sándor nevében – aki betegség miatt nem tudott jelen lenni, és aki eddig 18 keresztet ácsolt a 17 év alatt – is köszöntött minden megemlékezőt, köztük Ékes Ilonát, a magyar parlament képviselőjét, a Nemzeti Összetartozás Bizottságának tagját, dr. Becsey Zsoltot, a magyar miniszterelnök tanácsadóját, Korsós Tamást, Magyarország szabadkai főkonzulját, Dobák Lászlónét, a Csongrád megyei önkormányzatból, Pásztor Bálintot, Varga Lászlót, Kovács Elvirát és Fremond Árpádot, a Szerbiai Képviselőház képviselőit, dr. Branislava Bericet, a Vajdasági Képviselőház alelnökét, Mina Jurišint és Milan Radomirt, az emléktársaság képviselőjét, Knézi Pétert, Óbecse polgármesterét, és a Thán Fivérek Értelmiségi Kör képviselőit.

Közös imában kérte Isten áldását Fuderer László, Bogdán József és Brasnyó Ferenc plébános mindazokra, akik jeltelen sírokban nyugszanak, hogy feloldozást nyerhessenek.”

Egymás megbecsüléséért (Hét Nap, 2012. október 31.): „Egy éjjel nagyon hideg szél fúj, / az égen minden csillag elbúj. / Még az öreg Hold is megdermedt, / ahogy megállást jelzett az élet. (...) / Fiát féltve az apa, testével takarta, / a kegyetlen ültegtől védeni akarta. / Légy erős fiam, suttozta féltve. / Neked élned kell, hogy mesélj a jövőbe!” (Nagy Vilma: Ártatlanul kivégzettek baladája)

Halottak napja, 2012

A mindenkori múlt felelősségteljes vállalásával vélhetően már a közeljövőben maradandó síremléket állíthatnak fel Csúrogon a sintérgődőnél, ahova az 1944-es megtorlások áldozatait, az ártatlanul kivégzett helyi és környékbeli magyar lakosokat elföldelték — mondta Teleki Júlia a vasárnap (2012. október 28-án) megtartott kegyeletadó megemlékezésen. Ezúttal a keresztet ugyan nem döntötték le ismeretlen tettesek, de megrongálták a Kőbevésett Fájdalom feliratú kőtáblát. Augusztus közepén, amikor egy zárandokcsoport virágot helyezett el az emlékeresztnél, már hiányzott néhány darab a felső pereméről. Az elmúlt évek során nagyon sok ígélet elhangzott már, de még mindig gyalázatosan néz ki a szeméttelre emlékeztető sintérgődő. Ez a hely a magyar nemzet gyásza is, az itt elhantoltak a magyar nemzet vértanúi, akik magyarságuk miatt lettek áldozatokká.

Mindannyiunk közös ügyének kell lennie, hogy méltó kegyhely és emlékpark jöjjön létre — mond-

ta Teleki asszony a hozzátartozókat, a megemlékezőket köszöntve, köztük Pásztor Istvánt, a Vajdasági Képviselőház elnökét, Csallóközi Zoltánt, Semjén Zsoltot, a magyar miniszterelnök kabinetfőnökét, Varga Hasznosits Zoltánt, a belgrádi magyar nagykövetség misszióvezető-helyettesét, Kávai Szabolcs tartományi képviselőt, Forró Lajost és Zakar Pétert, a Délvidéki Kutatóközpont vezetőit, Magyar Annát, Csongrád megye képviselőházának elnökét és Milan Radomirt, a Razia 1942 Emléktársaság (Memorijalno društvo Racija 1942) elnökét. (...) Nem érthetjük meg, mi is történt Csúrogon 1944-45-ben anélkül, hogy ne ismernénk a történelmet, így Trianon hozadékát, a magyar hadsereg 1941-es bevonulását, a hideg napokat, egészen a világháború végéig, s az utána következő eseményeket — emlékeztetett Varga Hasznosits Zoltán, mondván: „Nem a magyarázat, főként nem az igazolás miatt — ilyen nem is lehet —, hanem azért, mert az embernek minden körülmények között embernek kell maradnia. Ez a hely engem arra figyelmeztet, hogy mielőbb el kell jutnia a szerb és a magyar közösségnek ahhoz a ponthoz, hogy lezárja ezt az ördögi láncolatot.

*Vörös festékkel leöntött kereszt
2011 októberében*

Ne fordulhasson többé elő, hogy valaki piros festékkel öntse le az emlékezés keresztjét, vagy ami éppen a napokban történt: Szentendrén uszító szavakat írtak egy ortodox templom falára. A háború nem egyszer szül igazságtalanságokat, tragédiákat okozva. Nekünk, ma élőknek, abban van a nagy felelősségünk, hogy ez ne ismétlődjön meg sehol a világon. A háború által generált időszak ideológiáját az egymás iránti megbecsülés idejének szellemisége kövesse. Ennek elér-

kezését mutatja, hogy szerb barátaink ma velünk együtt koszorúznak. Köszönet érte.”

„A visszaemlékezők egyként vallják, azért imádkoznak, hogy soha ne ismétlődjön meg sem az, ami 1942-ben, sem az, ami 1944/45-ben történt.” (Teleki Júlia)

A lehetőség adott lenne. Ezt emelte ki Nikowitz Oszkár belgrádi nagykövet a Hét Napnak (június 26.) adott interjújában.

„Szembenézünk a bűneinkkel, a múlt egy részére valóban pont kerül, de a két ország, a két nép viszonyában ez valaminek a kezdete. (...) Az esemény mindkét országnak nagyon fontos, de elsősorban a vajdasági magyarság számára van jelentősége, hiszen ez a parlamenti elvi rehabilitáció annak a másodrendű polgár-érzésnek vethet véget, amit itt ez a nép a második világháború óta zsigereiben hordoz. Magyarország számára elégtétel, mert mindig is azon dolgoztunk, hogy a magyar-szerb viszony, de benne a kétoldalú történelmünk is, kikerüljön a győztes-vesztes kontextusból. Ezt a szemléletet, bár ma már enyhítve és a nemzetközi jog- és intézményi rendszer által jócskán letompítva, a magyarság a kisebbségi helyzetbe kerülése óta folyamatosan tapasztalta. Ezzel a gesztussal lezárul egy korszak, ami nem azt jelenti, hogy hátrat fordítunk a történelmünknek, hanem azt, hogy nem leszünk a rabjai. (...) A szerb társadalom nagy része hosszú ideig nem tudott arról, hogy a második világháború után a kommunista hatalom nagy számban gyilkolta meg a vélt ellenségét, a szerbeken kívül sok magyart is. Az, hogy a szerbiai parlamentben a témáról nyíltan beszélnek, felmérhetetlenül nagy változás. Ami a magyarok által 1942-ben elkövetett kegyetlenkedéseket illeti, mi azzal valóban szembenéztünk, de ez valahogy ügyetlenre sikeredett. A háború után kiszolgáltattuk a bűnösöket, aztán átmentünk egy önvizsgálati, sőt önostorozási szakaszon, de ezt csak magunkban dűnyögve, így az nem jutott el a külvilághoz, különösen az érintettekhez, a szerb nyilvánossághoz nem. Nagy jelentősége van annak, hogy most ezt is nyíltan kimondjuk, minden kényszer nélkül, illetve csak a morális kényszernek, a kötelességnek engedve. (...) A két országon múlik, hogy ebből lesz-e történelmi jelentőségű esemény. Könnyű lenne, pláne a saját érdemeinket kiemelve, így megcímkézni, de

csak akkor válik történelmivé, ha lesz folytatása. Ha ezen a megnyíló ajtón elkezdünk járni, ha kihasználjuk az alkalmat, ha valóban azon dolgozunk, hogy ennek a két egymásra utalt népnek a viszonyain javítsunk, ha őszintén beszélünk mindenről, akkor lesz értelme. »Vagy lesz új értelmük a magyar ígéknek, vagy marad régiben a bús, magyar élet« - írta Ady Endre. Rajtunk múlik.”

Itt tartanánk most? Kérdések sokasága viaskodik gondolataimban. Ismét eszembe juttatja: mi készített ennek az összefoglalómnak a megírására. Az emlékműavatás után kaptam levelet egy idős bácsitól, Csonka Lajostól Ausztráliából. Az első csúrogi megemlékezés után először érkezett tőle levél. Azóta évente legalább egyszer fordul a posta közöttünk. Volt, amikor igen lassan járt, sőt el is kallódott egy-egy levél. Ő is egy azon sokak közül, akinek családja a megtorlások áldozata lett. Erről naplójában is ír. Ennek másolatát az idén tavasszal, hosszabb utazás után, de megkaptam. A Duna Televízió látott „úgy nevezett nagy esemény Csúrogon” (ahogyan nevezi) készítette levélírással. „Sikerült látnom Teleki Júliát is. Nagyon rövid volt a közvetítés. Kétszer is megnéztem. Csak ennyit érdemelt meg a sokok bűntelen ember lemészárolása, kínzása, családjaiknak elüldözése az ősi otthonukból...” Súlyos, fájdalomfűtött szavak a papíron.

A feszület felavatás előtt

A levél után jött a hír a csúrogi emlékmű megrongálásáról, majd Júlia hívása. Hangját hallva

gondoltam is, hogy gondjai lehetnek. Elmondta, hogy először akkor vette észre, amikor július 19-én kiment, hogy az elszáradt virágokat levegye az emlékműről. A feszületről hiányzott Krisztus feje, a glória vissza volt hegesztve. Az esetről értesítette Nikowitz nagykövetet. A történetből rendőrségi ügy lett, amit sokan rossz néven vesznek, és azt is, hogy sajtóvisszhangja lett. Szarapka Tibor, a szoborcsoport elkészítője a rendőrségtől tudta meg, hogy megcsonkították az emlékművet. A rendőrség szerint a szoborcsoportot senki sem bántotta, a szél, az eső rongálhatta meg... A Krisztus-fej a rendőrségre került, és tudomásunk szerint mindmáig nem lett helyreállítva. Júlia a vandál cselekedetet a két nép közötti, éppen hogy csak elért megbékélés arcul csapásának minősíti. Ennek az emlékműnek szerinte örök mementóként kellene állnia az utókor előtt. Ehelyett ismeretlen tettesek meggyalázzák. Az esetre Csorba Béla, a VMDP elnöke reagált a Hét Napban (2013. augusztus 21.):

*Megrongált feszület, (rosszul)
visszahegesztett glóriával*

„Nem öröm kimondani, de az előzmények ismeretében várható volt, hogy előbb-utóbb meg fogják rongálni a csúrogi magyar áldozatok emlékművét, s attól tartunk, hogy nem ez volt az utolsó eset. Az erkölcsi és politikai kár felbecsülhetetlen, mindazonáltal az anyagi kár viszonylag kicsi, amiből arra lehet következtetni, hogy az elkövetők nem fémtolvajok, hanem vagy rakoncát-

lan gyerekek, vagy — ami még valószínűbb — sanda provokátorok voltak, abból a fajtából, akik a korábbi években is rendre meggyalázták az emléktáblákat, emlékkereszteket. A dilemmára a pontos választ a bűnüldöző szerveknek kéne megadniuk, de ők máris hitelüket veszítették, hiszen talán még mindig bölcsen hallgatnának az esetről, ha arra a véletlen folytán fény nem derül.

De a történet felvet más, korábbi eredetű, megoldatlan kérdéseket is. Többek között azt, hogy az ígéretek ellenére mindmáig miért nem szereltek fel az emlékmű környékén térfelügyelő kamerákat? Másfelől: szükség volt-e olyannyira siettetni a csúrogi kettős elnöki főhajtást, ha a szerb fél semmilyen tekintetben nem volt kellően felkészülve a nagy horderejű esemény megfelelő előkészítésére. Több jele is volt annak, hogy Belgrád voltaképpen vonakodik a megbékélési folyamattól, és amit a dologban tesz, azt számára nem az erkölcsi parancs, hanem napi politikai taktikai szempontok teszik kikerülhetetlenné. Ezért van az, hogy a szerbiai médiában alig volt maradandó visszhangja a megbékélésnek, ezért történhetett meg, hogy mérvadó közvéleményformáló személyiségek az eseményt kommentálva igyekeztek minimalizálni a magyar áldozatok számát, és ezért történhetett meg, hogy a szerb köztársasági elnök — ellentétben magyar kollégájával — nem kért bocsánatot az ártatlanok ellen elkövetett bűncselekményekért. Arról nem is szólva, hogy a szerb kormány — noha ennek a határozatnak a meghozatalát legkésőbb a csúrogi főhajtás napjára megígérte — mindmáig nem helyezte hatályon kívül a magyarok kollektív bűnösségére vonatkozó, második világháború végi állami döntéseket.”

Sokat gondolkodom Máthé Áron írásán (http://mandiner.blog.hu/2013/08/15/a_magyar_bocsanatkeres_tortenelmi_nezopontbol_a_vereseg_taktikaja) is, a lényegre tapint, méltányolva az ártatlan áldozatok hozzátartozóinak érzéseit, akiknek mindennél fontosabb az esemény erkölcsi vetülete. Ezen túl mindenkinek tennie kell a dolgát. Nem tehetünk úgy, mintha nem történt volna meg az emlékmű meggyalázása. Vagy nem hallgathatjuk el, hogy esténként a fiatalok dorbézolnak, randalíroznak az emlékmű körül.

Az emlékparknak kijelölt hely
az emlékmű környékén

A szoborcsoport megcsonkítása óta Júlia többször volt a helyszínen. Volt, amikor szétdobált görögdinnye-maradványokat, különböző italos flakonokat, és más hulladékot talált a sétaúton melletti padok körül. A történelemtől eltérően vélekednek a közösségi oldalakon hozzászólók. Megjegyezve, hogy „milyen szép az, ha a fiatalok esténként ott összejönnek, szórakoznak”, „a gyerekek miért ne játszhatnának az emlékmű körül, még meg is kérdezték, fel is mászhatnak rá? Meglehet éppen így tört le Krisztus feje.” Júliát többen felhívták, akadt, aki meg is fenyegette, amiért a nyilvánosságra hozta az emlékmű meggyalázását. Egy szerb újságíró tudni vélte: „Északról jöttek a vandálok.” Júlia kérdésére mondta: „A 64 vármegyések törték le Krisztus fejét.” Ezek a megjegyzések, telefonhívások is megviselik az embert, Júliát mégis a Razzia Emléktársaság elnökének, Milan Radomirnak a szavai ejtik a leginkább gondba. Ő Júliát okolja, amiért a magyar nagykövetség értesült az esetről. Kimondva azt is, hogy a cselekedete árt a megbékélésnek. Sajnálja Júlia is a történeteket, hiszen az utóbbi csaknem három évben kölcsönösen jelen voltak egymás megemlékezéseiben. Elhangzott már a katolikus templom és temető lerombolásának elítélése is az emléktársaság részéről. Most mégis felróják, hogy sajtóvisszhangja lett az emlékmű-rongálásnak. Bármilyen jó vagy rossz - történjék is, nekünk egyedüli lehetőségünk a nyilvánosság, az események rögzítése, lefényképezése. A múlt terhes öröksége nehezedik ránk, lépten-nyomon belebotlunk. Ez az elszomorítóan sajnálatos eset is mutatja: mennyire nehéz vállalni a felelősséget

azért, ami megtörtént. Szembe nézni vele, levonni a tanulságot, cselekedni, hogy ne ismétlődjön meg. Felszerelni a „másnapra” ígért térfelügyelő kamerákat. Emlékparkká, méltó kegyhellyé tenni az emlékmű környékét. Ősz van, a faültetés, a parkosítás ideje. S közeledik a halottak napja. Ültessünk mi magunk néhány csemetét, szúrjunk le fűzfaágakat az emlékmű köré, javasoltam Júliának, ha a megemlékezésig nem kezdődik meg a parkosítás állami szervezésben. Téma volt a Magyar Nemzeti Tanács és a Magyar Országgyűlés Nemzeti Összetartozás Bizottságának Szabadkán, a Magyar Házban megtartott (szeptember 26.) ünnepi ülésén is a szerb kormány kötelezettsége a szerb-magyar megbékélés kapcsán, valamint az emlékhely kinézése. Erre Nikowitz Oszkár nagykövet figyelmeztetett, mondván: „A szerb kormánynak határozattal kellene jogerővel eltörölnie a kollektív bűnösségre vonatkozó 1945-ös kormányrendeletet.” Szóvá tette azt is, hogy „az ártatlanul kivégzett magyar áldozatok emlékére felállított csúrogi emlékműnek a környéke nem méltó a kegyhely jelentőségéhez”. Az ünnepi ülés, szerinte katalizálhatná, miként lehetne intézményesíteni a megbékélés megkezdett folyamatát. A Nemzeti Összetartozás Bizottságának delegációja a késő délutáni órákban leróta kegyeletét és megkoszorúzta a csúrogi magyar mártírok emlékművét, majd a razzia szerb áldozatainak múzeumát. Velük volt Teleki Júlia is.

Most, hogy összegezõ naplójegyzetem végéhez közeledek, ide kívánczok a kérdés: Miért Magyarország nagykövetének kellett hangosan kimondani azt, amit mindannyian látunk az első naptól kezdve? Nem méltó - senkihez, de leginkább a mártírok emlékéhez - az emlékmű környékének kinézése. „Rendezni kellene végre közös dolgainkat, ez lenne a mi munkánk, és nem is kevés.” Ismét az emléktábla befejezetlen üzenetei jutnak eszembe, amely másik nagy költőnk, Ady soraira asszociál:

*„Ezer zsibbadt vágyból mért nem lesz
Végül egy erős akarat?”*

*Hiszen magyar, oláh, szláv bánat
Mindigre egy bánat marad.”*

(Magyar jakobinus dala)

2013. június – október